

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС
НПУ імені М.П.Драгоманова

Серія 16

ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ
УЧИТЕЛЯ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Випуск 15 (25)

КИЇВ – 2012

УДК 371.12:378.951.4
ББК 74.2:74.5
Н 28

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 8822 від 01.06.2004 р.
Затверджено Президією ВАК України як фахове видання з педагогічних наук
Постанова № 1 – 05/3 від 14.04.2010.

Редакційна рада:

- В.П.Андрущенко** доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кор. НАН України, ректор НПУ імені М.П.Драгоманова (*голова Редакційної ради*)
- А.Т.Авдієвський** Почесний доктор, професор, академік НАПН України
- В.П.Бех** доктор філософських наук, професор;
- В.І.Бондар** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Г.І.Волинка** доктор філософських наук, професор, академік УАПН (*заступник голови Редакційної ради*)
- В.Б.Євтух** доктор історичних наук, професор, академік НАПН України
- П.В.Дмитренко** кандидат педагогічних наук, професор
- І.І.Дробот** доктор історичних наук, професор
- М.І.Жалдак** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- Л.І.Мацько** доктор філологічних наук, професор, академік НАПН України
- О.С.Падалка** доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України
- В.М.Синьов** доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
- М.І.Шкіль** доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України
- М.І.Шут** доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН України

Редакційна колегія:

- Гузій Н.В.** – доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);
- Дем'яненко Н.М.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Олексюк О.М.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Падалка Г.М.** – доктор педагогічних наук, професор;
- Шевнюк О.Л.** – доктор педагогічних наук, професор.

Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць /Ред.кол.: Н.В.Гузій (відп. ред.). – Вип.15 (25). – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 232 с.

Присвячено вивченню проблеми формування творчої особистості учителя-професіонала: представлено панораму сучасних досліджень методологічних засад педагогічної творчості, майстерності, професіоналізму; аналіз шляхів формування творчої особистості вчителя на етапі професійного становлення; розкривається практичний досвід професійно-творчої самореалізації вчителів.

Для викладачів і студентів педагогічних навчальних закладів, науковців та практичних працівників.

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М.П.Драгоманова
(протокол № 3 від 11 листопада 2011 р.)*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ШКОЛИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Одна з основних тенденцій сучасної освіти – існування у режимі інноваційного розвитку, постійному пошуку нового, інтеграції традиційного з інноваційним. Такий підхід вимагає від системи освіти якісно нових результатів підготовки молодих педагогічних кадрів. В умовах побудови образу інноваційного вчителя і проектування його підготовки упор робиться не на виконавця професійних функцій, а на суб'єкта діяльності, який усвідомлює її мету і несе відповідальність за її результати, здатного самостійно і компетентно приймати рішення, готового до саморозвитку і самокорекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Існуюча джерельна база з проблеми формування готовності до інноваційної діяльності представлена у дослідженнях І.Дичківської, Н.Клокар, В.Сластьоніна, Л.Подимової. Особливості мотиваційної сфери інноваційної діяльності досліджувались у роботах О.Виговської, Л.Даниленко, Я.Пономарьова, С.Сисоєвої, в яких підсумовують творчий потенціал особистості, яка здійснює інноваційну діяльність, знаходиться у постійному розвитку. Інтелектуально-креативний потенціал молодого вчителя як найважливішу суб'єктивну основу успішної інноваційної діяльності розглядали у своїх роботах В.Сластьонін, Г.Чижаківа, В.Загвязинський, В.Кан-Калик, Н.Кічук, В.Лазарев, М.Нікандров, М.Поташнік та ін.

Формулювання цілей статті... Науковцями доведено, щоб спонукати молодого вчителя до інноваційного розвитку необхідно впливати і розвивати його особистісні якості: професійну самосвідомість, потребу у досягненнях, внутрішні мотиви до створення нового, творчі, креативні та рефлексивні здібності. Тому мета нашої статті полягає у тому, щоб дослідити успішність формування цих якостей у молодого вчителя, які мають сталий характер і визначаються системністю і спрямованістю методичної роботи школи.

Виклад основного матеріалу дослідження... Аналіз наукової літератури й педагогічної практики свідчить про те, що процес підготовки молодого вчителя до інноваційної діяльності, а тим більше формування його готовності до використання інновацій у педагогічному процесі та їх створення в шкільній практиці – досить складне й динамічне явище. Ефективність інноваційної підготовки передбачає створення методичної системи, що враховуватиме двобічний характер методичного навчання, побудованого на принципах педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості досвідчених педагогів і початківців. Ефективність цієї співпраці та співтворчості визначається атмосферою в педагогічному колективі, де працює педагог. Якщо в педагогічному колективі панує догма, формалізм, а вчитель-початківець перебуває в ролі простого виконавця, то він швидко звикає думати й діяти стереотипно.

З набуттям педагогічного досвіду вчительку не так легко відмовитися від звичних дій, педагогічних штамтів і стереотипності мислення, адже, на думку О. Рябова, "це та частина минулого досвіду, яка сформувалась в процесі виконання педагогічної діяльності; цей досвід входить до якості його репродуктивної частини, регулює весь хід процесу мислення, починаючи від сприйняття проблемної ситуації та закінчуючи останніми етапами рішення та його реалізації, має тенденцію проявлятися в рішенні задач, що відносяться до звичної для вчителя діяльності" [6, с. 45].

Багато хто з молодих педагогів після закінчення вищої школи приходять з досвідом репродуктивної діяльності й не завжди готовий до роботи, яка передбачає постановку проблемних задач, їх обговорення й пошук нестандартного рішення. У ситуації простої репродукції не розвивається потреба особистості в педагогічних інноваціях, їх використанні в практичній роботі.

Методична робота як важливий фактор залучення молодого вчителя до педагогічної творчості, пошуку нестандартних способів вирішення педагогічних проблем покликана забезпечити таку атмосферу шкільного життя, у якій у кожного педагога розвинулася б потреба в новизні, оригінальності, бажанні відійти від шаблону, трафарету в діях і вирішенні педагогічних задач.

Однією з умов формування готовності молодого вчителя до інноваційної діяльності є створення в школі креативного середовища, яке забезпечує атмосферу організації методичної роботи інноваційної спрямованості. Ще С. Шацький відзначав: "нам потрібні центри педагогічної роботи, ... центри, які б вивчали те середовище, у якому відбуваються педагогічні явища, що збирали б і обробляли нові ідеї та керували педагогічною роботою" [8, с. 161].

Креативне середовище забезпечує умови для співпраці та співтворчості початківців і досвідчених педагогів, стимулюючи їх творчу активність. Креативне середовище шкільної методичної роботи характеризується:

– обміном досвіду на основі розвитку дивергентного мислення;

- педагогічним супроводом наукових пошуків педагогів-початківців;
- педагогічною підтримкою творчих пошуків молодих педагогів.

Креативне середовище стимулює розвиток усіх структурних компонентів готовності вчителя до інноваційної діяльності: мотиваційно-ціннісного, змістово-операційного, інтелектуально-креативного, рефлексивно-діяльнісного. Його формуючий потенціал визначається емоційним фоном, на якому організується методична робота. Позитивні емоції стимулюють в учасників методичної роботи пізнавальні інтереси, інтуїцію, фантазію, здогадку, оригінальність, ініціативність, працездатність. Креативне середовище забезпечує гармонізацію інтелектуального й емоційного факторів у методичній роботі. Єдність інтелекту й емоцій виступає основою методичного мислення, яке забезпечується:

- увагою вчителя до незвичайних питань і суперечливих проблем, що передбачають різноманітність точок зору й підходів до їх вирішення;
- поважним ставленням до будь-якої ідеї, висловленої учасниками методичної роботи;
- демонстрацією значимості та цінності цих ідей;
- наданням можливості кожному виявити ініціативу, самостійність, активність у пошуку відповідей на виникаючі проблеми професійного напрямку;
- створенням атмосфери вільного вибору шляхів і способів вирішення задач і ситуацій успіху для вчителя-початківця.

Така атмосфера в процесі методичної роботи забезпечує вчителю емоційний захист, психологічний комфорт, підвищує значимість і самодостатність особистості у власних очах, упевненість у своїх можливостях щодо створення нового й творчого вирішення професійних проблем. Залучення молодих спеціалістів до спільної колективної діяльності значно посилює їх самостійність, забезпечує реалізацію педагогічних умов, завдяки яким налагоджуються суб'єкт-суб'єктні взаємини. Через спільну діяльність із досвідченими педагогами молоді фахівці набувають широкого спектру психолого-педагогічних знань, формують відкритість інноваційному досвіду, виявляють бажання репрезентувати себе в різних рольових функціях. Молоді спеціалісти працюють у групах з досвідченими вчителями, набувають досвіду, здійснюють взаємний енерговплив, учаться будувати моделі уроків, доповнюючи класичні форми й методи елементами творчої інтерпретації. Так, спільна робота в ініціативних групах створює умови природного шляху їх розвитку в умовах самоорганізації та досягнення спільної мети. Через колективну співпрацю, набуття діяльнісних функцій-ролей здійснюється двосторонній процес навчання, коли відбувається не просто обмін інформацією, а набуваються навички методологічного аналізу, систематизація одержаної інформації, що в перспективі стає підґрунтям створення індивідуальної педагогічної траєкторії.

Не менш важливою умовою формування готовності молодих педагогів до інноваційної діяльності в процесі методичної роботи є її інтеграція з науково-дослідницькою роботою. Процес перетворення "наукових істин на живий досвід творчої праці, – стверджував В. Сухомлинський, – це найскладніша сфера дотику науки з практикою" [7, с. 10].

Зміст методичної роботи повинен збагачуватись новими досягненнями педагогічної науки й результатами передового педагогічного досвіду. Учительська праця повинна бути свідомою творчою діяльністю, спрямованою на вирішення проблем шкільної практики, котрі постійно постають перед педагогами. Методична робота вчителя повинна організовуватись так, щоб її учасники не були простими виконавцями, а їх діяльність не була копіюванням – така практика убивча, – а свідомою творчістю [1, с. 165]. Методична система шкільної роботи повинна чинити послідовний вплив на формування готовності вчителя до інноваційної діяльності. У змісті методичної роботи школи доцільно гармонізувати дії педагогів з вивчення передового досвіду, стимулювання та заохочення творчих пошуків молодих педагогів. Усе це дозволить надати методичній роботі проблемного характеру, перетворити її з джерела науково-методичної інформації на джерело самостійного творчого пошуку, творчої думки й нестандартних дій учителя.

У єдності підвищення методичної грамотності вчителя з процесом наукового дослідження міститься одна з умов формування готовності вчителя-початківця до інноваційної діяльності. У практиці методичної роботи необхідно використовувати проблемні групи, творчі семінари, науково-методичні об'єднання вчителів. Усі ці форми співпраці дозволяють залучити молодих спеціалістів до пошукової творчої роботи, озброїти їх навичками аналізу й самоаналізу педагогічної діяльності, методами науково-дослідницької роботи. Цікавою формою стимулювання потреби у використанні педагогічних інновацій і їх створення у власній діяльності вчителя, розвитку його креативних здібностей є творчі звіти, метою яких є розкриття творчої лабораторії вчителя, стилю його науково-дослідницької діяльності, перспектив професійного зростання в оволодінні основами інноваційної праці. Якщо базовою характеристикою молодого педагога вважати педагогічну умілість, під якою розуміється достатнє володіння ним системою навчальних та виховних умінь і навичок, котрі у своїй сукупності дозволяють йому здійснювати навчально-виховну діяльність і досягати будь-яких результатів, то сукупність цих компонентів називають педагогічною технікою. В умовах переходу до гнучких моделей організації навчального процесу, орієнтованого на особистість учня, більш мотивованого та варіативного й корекційного за характером, виникає

проблема в розробці й упровадженні особистісно орієнтованих технологій. Слід погодитися з думкою М. Кларна [3], що технологізація діяльності вчителя зумовлює пріоритет суб'єктного навчання, діагностику особистісного росту, ситуативне проектування, ігрове моделювання, включення навчальних задач у контекст життєвих проблем, що зумовлює розвиток особистості в реальному соціокультурному середовищі. З цим погоджується й І. Нікішина [4], стверджуючи, що технології зумовлюють перетворення суперпозиції вчителя й субпозиції учня на особистісно рівноправні взаємини. Таке перетворення пов'язане з тим, що педагог не тільки вчить і виховує, але й стимулює учня до психологічного та соціально-морального розвитку, створює умови для його самопросування. Ефективність технологічного процесу залежить від того, якою мірою представлено в їх цільовому компоненті розвиток учителя й учня, як ураховані їх індивідуальні особливості, перспективи, об'єктивна поведінка, суб'єктивне ставлення до самого себе. При використанні інноваційних технологій у методичному навчанні молодого вчителя необхідно приділяти увагу активним формам і методам організації підготовки його до інноваційної діяльності. Дослідний підхід передбачає проектування та конструювання, з одного боку, теоретичних знань, а з іншого, – технологічної будови педагогічної діяльності. Проектування є провідним компонентом інноваційної діяльності, воно присутнє завжди, коли кожна дія здійснюється не імпульсивно й реактивно, а цілеспрямовано, на основі уявлюваного раніше проекту. Проект, разом зі знаннями й цінностями, М. Каган відносить до основних форм духовного розвитку [2, с. 133]. Підготовка до участі в дослідницькій діяльності молодих спеціалістів починається з педагогічного моделювання навчального процесу. З перших кроків своєї роботи молодий учитель повинен усвідомити, що будь-який вид педагогічної або методичної діяльності включає в себе комплексне розв'язання ряду взаємопов'язаних завдань у межах певного дидактичного циклу:

- 1) педагогічне цілепокладання;
- 2) конструювання навчального або методичного матеріалу;
- 3) визначення методів і прийомів та пов'язаних з ними дій, що забезпечують досягнення мети;
- 4) визначення організаційних форм діяльності;
- 5) добір дидактичних методів або засобів, матеріалів, або способів їх використання в навчальному процесі.

У процесі розв'язання цього завдання необхідно, щоб молодий учитель зосередив увагу на цілепокладанні, бо в навчально-виховному процесі мета завжди асоціюється з уявленням про очікуваний кінцевий результат цього процесу. Визначення педагогічної цілі являє собою вироблення уявлення про ті прогресивні зміни, яких прагне домогтися молодий педагог. Процес цілеутворення зіставляється з інноваційною діяльністю, у якій необхідно прогнозувати результат, а також шляхи й засоби, якими її можна досягти.

Оволодіння молодими вчителями навичками проєктивно-моделюючої діяльності є основоположним аспектом змісту методичної роботи закладу. На думку О. Остапчук [5], проєктивна діяльність зумовлює створення цілісного освітнього середовища розвитку особистості. На необхідність формування умінь проєктивно-моделюючої діяльності молодого спеціаліста вказує цілий ряд публікацій, де звертається увага на те, що дослідницька діяльність учителя спрямована на виявлення індивідуальних особливостей і тенденцій духовного, інтелектуального й особистісного розвитку вихованців, а також розробку проєктів побудови оригінальних педагогічних систем [5, с. 48].

Найбільш ефективною формою навчання молодих спеціалістів проєктивно-моделюючої діяльності є участь їх у роботі творчих ініціативних груп і проблемних лабораторій. В умовах колективної співпраці відбувається диференційований розподіл за проблемними лабораторіями. Молоді спеціалісти працюють у групах з досвідченими вчителями, набувають досвід. На виважену систему педагогічної діяльності досвідчених учителів із сукупністю взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів навчання покладаються різноманітні наукові підходи, теорії, інновації, спроби молодих педагогів, відкритих до пошуку нових знань, до способів їх реалізації. Здійснюється якісне безперервне оновлення всіх функцій форм навчання через моделі-зразки, які розробляються творчими групами, відбувається зрощення традиційного й нового (інноваційного). Через моделювання активних методів навчання вчителями-початківцями набувається власний досвід, у них складається цілісне уявлення про системність педагогічної праці, формуються професійно значущі якості суб'єктів діяльності.

Зміст роботи у творчих групах і лабораторіях зумовлений необхідністю набуття вмінь будувати концептуальну модель особистісно орієнтованого навчання, що охоплює діагностику, прогнозування, розроблення й використання диференційованого різнорівневого дидактичного матеріалу, моніторинг, рефлексію, корекцію. Створення педагогічних умов колективної співпраці в проблемних лабораторіях і творчих групах змушує молодих учителів ретельно працювати з науковими джерелами, спочатку теоретично обґрунтовуючи концепцію власної діяльності за цією проблемою, а потім розробляючи моделі-зразки етапів уроку й демонструючи їх на методичних і психологічних тренінгах. Моделювання й відтворення власної діяльності зумовлює особливу педагогічну взаємодію, яка не зводиться до обміну зовнішніми діями, а впливає на внутрішні процеси молодих спеціалістів, формує мотиваційну зацікавленість.

Виділяючи серед сукупності педагогічних умов креативне середовище, системний і творчий характер методичної роботи, інтеграцію її з науковою роботою й вивченням передового досвіду, використання інноваційних технологій, необхідно пам'ятати, що результативність методичної роботи у формуванні готовності вчителя до інноваційної діяльності можлива лише, якщо надати їй особистісної спрямованості, а методичне навчання зорієнтувати на індивідуальні можливості й здатності кожного її учасника, максимальне розкриття його креативного потенціалу.

Тому усвідомлення молодим педагогом необхідності підвищення рівня власного професіоналізму в поєднанні з особистою зацікавленістю є важливою умовою їх готовності до інноваційної діяльності. Педагогічна спрямованість на інноваційну діяльність, переконання в її практичній значущості й можливість знаходити в ній власне задоволення позитивно впливають на ступінь готовності вчителя до використання інновацій у власній педагогічній діяльності. При низькому рівні спрямованості на інноваційну діяльність учителі не усвідомлюють своєї внутрішньої готовності до цієї діяльності. Учителі ж з високим рівнем спрямованості на використання й створення інновацій у педагогічній практиці не припускають роботу за шаблоном чи за трафаретом. У науковій літературі велика роль відводиться методичній роботі, як засобу діяльності, що позитивно впливає на формування готовності вчителя до педагогічних інновацій.

Пізнавальний інтерес, що супроводжує методичну роботу, стимулює активний пошук, дослідний підхід до вирішення методичних проблем, готовність до творчого, нестандартного розв'язання задач.

Висновки... Таким чином узагальнений досвід підтверджує, що формування готовності молодого вчителя до інноваційної діяльності стане керованим, якщо забезпечити сукупність педагогічних умов, реалізація яких досягається створенням розвиваючого освітнього середовища, закріплення і розвиток позитивної мотивації молодих вчителів на основі їхнього поетапного методичного навчання, постановкою і досягненням їх цілей інноваційної діяльності.

Література

1. Блонский П. П. Воспоминания / Павел Петрович Блонский. – М. : Педагогика, 1971. – 165 с.
2. Каган М. С. Философия культуры / Моисей Самойлович Каган. – СПб. : ТООТК «Петрополис», 1996. – 416 с.
3. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии : Анализ зарубежного опыта / Михаил Владимирович Кларин. – Рига : НПЦ «Эксперимент», 1998. – 180 с.
4. Никишина И. В. Инновационная деятельность современного педагога в системе общешкольной методической работы / Инна Витальевна Никишина. – Волгоград : Учитель, 2007. – 93 с.
5. Остапчук Е. Е. Организация научно-методической работы в лицее. Ориентиры новой педагогической парадигмы / Елена Евгеньевна Остапчук. – Кривой Рог, [б.в.] 2000. – 132 с.
6. Рябов А. Каждая профессия имеет свои штампы / А. Рябов // Директор школы. – 2004. – № 10. – С. 44-47.
7. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / Василий Александрович Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1982. – 206 с.
8. Шацкий С. Т. Педагогические сочинения : в 4-х т. / Станислав Теофилович Шацкий. – Т. 2. – М. : Изд-во АПН РСФСР – Просвещение, 1964. – 492.

Анотація

В статті розглядається проблема підготовки молодих вчителів до інноваційної діяльності засобами методичної роботи школи.

Аннотация

В статье рассматривается проблема подготовки молодых учителей к инновационной деятельности в условиях методической работы школы.

Summary

The article deals with the problem of preparing young teachers for innovational activities in conditions of methodic work at school.

Ключові слова: молодий вчитель, інноваційний розвиток, методична робота, педагогічні умови.

Ключевые слова: молодой учитель, инновационное развитие, методическая работа, педагогические условия.

Key words: the young teacher, innovative development, methodical work, pedagogical conditions.

Подано до редакції 04.05.2011.

УДК 373.5.016:502]:379.8

©2012

Дяченко-Богун М.М.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Педагогічний аспект охорони природи, який має на меті виховання високої культури поведінки людини при спілкуванні з природою і цивільної відповідальності за збереження природи в процесі праці, має одне з найважливіших значень. В той же час матеріали загальноосвітніх навчальних закладів не достатньо спрямовані на природоохоронну освіту учнів, завдання

<i>Онiпко В.В.</i> Формування та реалізація змісту біологічної компоненти природничої освіти у професійній підготовці майбутнього вчителя біології	137
<i>Опанасенко В.П.</i> Дослідницька діяльність як елемент фахової підготовки інженерів-педагогів	141
<i>Осипова Т.Ю., Розум К.В.</i> Підготовка майбутніх учителів до запобігання і вирішення конфліктів у професійній діяльності як педагогічна проблема	144
<i>Плохута Т.М.</i> Діагностичні критерії об'єктивного оцінювання виконання студентами евристичних тестових завдань	149
<i>Прохорова О.В.</i> Сутність підготовки магістрантів до науково-дослідної діяльності	153
<i>Проценко І.І.</i> Евристична діалогова взаємодія в навчальному процесі ВНЗ	157
<i>Рябуха А.Ю.</i> Мультимедійні технології у професійному зростанні майбутніх учителів природничо-математичних дисциплін	161
<i>Чередник О.В.</i> Професійне самовдосконалення викладача та студента в процесі організації їх пізнавальної діяльності	165
<i>Чернова О.В.</i> Використання мультимедійних засобів навчання у процесі вивчення курсу «Історія світової художньої культури»	169
<i>Яковишина Т.В.</i> Спецкурс «Педагогічна творчість» у професійній підготовці вчителів початкових класів	172

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

<i>Андрусєва И. В.</i> Методическая деятельность как специфический тип деятельности в инклюзивной образовательной системе	176
<i>Васько О.О.</i> Модель формування змісту курсів за вибором	179
<i>Волощук І.А.</i> Педагогічні умови формування інноваційного розвитку молодого вчителя засобами методичної роботи школи	184
<i>Дяченко-Богун М.М.</i> Педагогічні аспекти формування природоохоронної культури старшокласників у позакласній роботі	187
<i>Калінська А.В., Левківський М.В.</i> Окреслення готовності старшокласників до вибору майбутньої професії у сфері економічної діяльності	191
<i>Листопад О.А.</i> Педагогічний супровід розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами педагогіки творчості	196
<i>Острроверхова Н.М.</i> Методика оцінювання стану сформованості технологічної культури керівника школи	200
<i>Павлущенко Н.М.</i> Організаційно-педагогічні умови гендерного виховання учнів початкових класів	205
<i>Парфілова С.Л.</i> Створення проблемних ситуацій у процесі навчально-пошукової діяльності молодших школярів	209
<i>Рибалко Л.М.</i> Значення еколого-еволюційного підходу у вивченні біології в школі	213
<i>Рябовол Л.Т.</i> Цілі та завдання уроку правознавства	216
<i>Швецова І.В.</i> Співпраця вчителя початкових класів з батьками школярів у змісті розвитку суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у сім'ї	222
<i>Щербина Д.В.</i> Специфіка використання імітаційно-ігрових форм, методів та прийомів у навчальному процесі загальноосвітньої школи	225
Зміст	225